

Poznań, Łódź, 28 lipca 2021r.

dr hab. prof. UAM Beata Jachimczak  
Wydział Studiów Edukacyjnych  
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

### **OCENA**

dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Anny Prokopiak pt.:

**Autonomia osób ze spektrum autyzmu. Predyktory psychospołeczne,  
Wyd. UMCS Lublin, 2020**

#### **1. Sylwetka: droga zawodowa i naukowa**

Doktor Anna Prokopiak w 1996 roku ukończyła Wyższą Szkołę Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (obecnie Akademia Pedagogiki Specjalnej) na kierunku pedagogika specjalna, w zakresie oligofrenopedagogiki. Pracę magisterską pt.: „Zaburzenia artykulacji a słuch fonematyczny 10- 14 letnich chłopców z zespołem Downa” napisała pod kierunkiem prof. dr hab. Janusza Kostrzewskiego. W 2010 roku na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki na podstawie rozprawy „Postawy osób znaczących wobec seksualności młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Janusza Kirenko. Wyniki badań opublikowała w 2012 r. w monografii „Postawy osób znaczących wobec seksualności młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym”, Akapit Lublin.

Pracę na Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej rozpoczęła w lutym 2010 roku. Początkowo pracowała w Instytucie Pedagogiki w Zakładzie Psychopedagogiki Specjalnej jako wykładowca w oparciu o umowę o dzieło, następnie w ramach tej samej struktury jako adiunkt. Wraz z reformą Szkolnictwa Wyższego w 2019 r. Zakład Psychopedagogiki Specjalnej został przekształcony w Katedrę Psychopedagogiki Specjalnej i Socjopedagogiki Specjalnej, w której do dnia dzisiejszego Habilitantka pracuje. Dodatkowo dr Anna Prokopiak współpracuje z dwoma innymi uczelniami co świadczy o Jej uznaniu w środowisku naukowym jako cenionego specjalisty z zakresu pracy z osobami z autyzmem. Współpracę z Kujawsko-Pomorską Szkołą Wyższą w Bydgoszczy kontynuuje od 2012 roku i prowadzi tam zajęcia z zakresu teoretycznych podstaw autyzmu. Również w tym samym roku rozpoczęła współpracę z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim i prowadzi zajęcia na studiach

podyplomowych oraz wykłady i seminarium na pierwszym i drugim stopniu studiów magisterskich na kierunku Pedagogika specjalna.

Kariera naukowa Pani dr Anny Prokopiuk związana jest z obszarem pedagogiki specjalnej ale poprzez przedmiot badań jakim uczyniła - środowisko osób z niepełnosprawnością intelektualną głównie zawężyła swój obszar do osób z autyzmem. To zresztą zdaje się potwierdzać także całozyciowa ścieżka zawodowa Habilitantki. Zainteresowanie tą problematyką rozpoczęło się prawdopodobnie już w trakcie Jej pierwszych doświadczeń zawodowych. Habilitantka w praktyce zawodowej miała możliwość poznania problemów osób z niepełnosprawnościami i diagnozowania potrzeb tego środowiska pracując jako pedagog specjalny, najpierw z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, następnie ze spektrum autyzmu. Pracowała jako pedagog w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, najpierw w Siedlcach (1989-1995) a następnie w Lublinie (1995- 2011). W 2002 roku uzyskała stopień awansu zawodowego nauczyciela dyplomowanego wskazując na swoją wysoką pozycję w praktyce oświatowej. Analizując Jej dorobek naukowy można zauważyć, że w sposób znaczący wpłynęło to na aktywnością badawczą. Warte odnotowania są zdobyte certyfikaty, które nie tylko podnoszą umiejętności praktyczne ale także są ważne z punktu widzenia dydaktyki szkoły wyższej, czyli przygotowywania nowych kadr. W 2018 roku uzyskała uprawnienia do STAT™ (Screening Tool for Autism in Toddlers and Young Children) – Test przesiewowy pod kątem autyzmu dla małych dzieci. W tym samym roku uzupełniła swoje umiejętności o ESDM (The Early Start Denver Model) – metodę wczesnej interwencji terapeutycznej prowadzonej w oparciu o praktyki zbadane empirycznie (evidencebased practices), przeznaczoną dla dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w wieku od 12 do 60 miesięcy; opracowaną przez światowych ekspertów w dziedzinie autyzmu – psychologów dr Sally J. Rogers i dr Geraldine Dawson. We wcześniejszych latach również trzykrotnie rozwijała swoje umiejętności diagnostyczne. Swoje doświadczenia praktyczne oraz wyniki prowadzonych badań prezentowała na konferencjach (20 wskazanych w autoreferacie w ciągu dwudziestu lat) m.in. w Warszawie, Szczecinie, Poznaniu, Bydgoszczy i Krakowie. Zdecydowanie częściej Habilitantka uczestniczyła w konferencjach organizowanych przez środowisko uczelni lubelskich. Rzadziej pojawiała się w szerszym środowisku pedagogów specjalnych i to spowodowało słabsze upowszechnienie działań naukowo-badawczych w Polsce. Również liczba wskazanych konferencji jest niewielka i na przyszłość warto byłoby częściej wymieniać się doświadczeniami w szerszym środowisku

badaczy. Brak jest właściwie w tym zakresie współpracy z uczelniami zagranicznymi. W swoim autoreferacie Habilitantka potwierdziła jedną konferencję we Włoszech.

Dorobek naukowy Habilitantki oraz jej droga zawodowa sytuuje się w pełni w obszarze pedagogiki specjalnej. Zainteresowania naukowe skupione są wokół trzech głównych obszarów badawczych wskazanych w autoreferacie:

1. pedagogika osób z autyzmem, w którym można wyodrębnić zagadnienia dotyczące autonomii, środowiska oraz responsywnego modelu pracy;
2. seksualność osób z niepełnosprawnością intelektualną;
3. adaptacja osób z niepełnosprawnością.

Prezentacja doświadczeń zawodowych dowodzi, że dr Anna Prokopiak jest pedagogiem specjalnym zaangażowanym w swojej pracy naukowej, eksperckiej powiązanej z praktyką. Jej dokonania w tym obszarze wskazują na systematyczność działań, na stawianie sobie kolejnych celów i ich konsekwentne realizowanie na drodze kariery naukowo-badawczej oraz dydaktycznej.

## **2. Ocena dorobku naukowego bez monografii habilitacyjnej**

Dorobek naukowy dr Anny Prokopiak (po doktoracie) składa się z ponad 40 publikacji. Zawiera on trzy monografie (w tym jedna będącą publikacją podoktorską), siedem książek pod redakcją samodzielną lub współautorską, czternaście artykułów i recenzji w czasopismach oraz osiemnaście rozdziałów w recenzowanych monografiach. Liczba cytowań publikacji wg bazy Google Scholar wynosi 10 (h-indeks 2). Dorobek ten jest odpowiedni z punktu widzenia oceny ilościowej. W kontekście oceny jakościowej dotyczącej dorobku naukowego Habilitantki wskazać można na właściwą proporcję pomiędzy publikacjami w monografiach wieloautorskich i czasopismach naukowych z dziedziny i dyscypliny. Warto odnotować także, że swoje teksty Habilitantka zgłasza do różnych czasopism poddając się recenzji zewnętrznej i dzięki temu stara się docierać do różnych odbiorców.

Za swoją pracę naukową i dydaktyczną była kilkakrotnie nagradzana przez Rektora UMCS a także otrzymała Medal Komisji Edukacji Narodowej (2014) oraz Złoty Medal za długoletnia Służbę (2020).

### **Monografie autorskie**

Habilitantka przedstawiła do oceny trzy monografie autorskie, jedna jest efektem badań prowadzonych w czasie postępowania doktorskiego, druga to interesująca poznańczo (choć mam do niej kilka uwag) książka dotycząca ucznia z autyzmem oraz trzecia stanowiąca główne dzieło w procesie habilitacyjnym.

Monografia autorska „*Uczeń z autyzmem*”, Wydawnictwo UMCS Lublin 2017 jest prezentacją z jednej strony teoretycznych kontekstów spektrum autyzmu i edukacji ucznia z tym zaburzeniem, z drugiej zaś wyników badania nad postawami nauczycieli wobec nich. Trochę zaskakuje zestawienie w jednej publikacji dwóch różniących się zakresów problemowych bo w części teoretycznej nie odnajduję zagadnień dotyczących postaw i problemów związanych z funkcjonowaniem osoby z autyzmem w roli ucznia co mogłoby wiązać się z ich postrzeganiem ze strony nauczycieli. Zabrakło tu zupełnie ram teoretycznych dotyczących nauczyciela szkoły ogólnodostępnej i specjalnej oraz uwarunkowań postaw. Autorka objęła badaniami 240 nauczycieli, w tym 119 wypełnionych przez nauczycieli placówek specjalnych (szkół specjalnych, ośrodków szkolno-wychowawczych i rewalidacyjnych) oraz 121 przez nauczycieli placówek ogólnodostępnych (szkół podstawowych i gimnazjum) ale nie wyjaśniła doboru próby ani terenu badań. Widać w dorobku Autorki, że Jej paradygmatem badawczym jest paradygmat pozytywistyczny i w nim także umiejscowione są badania prezentowane w monografii. Jednak brakuje to pogłębionego uzasadnienia wyboru strategii badawczej oraz wskazania dlaczego zdecydowała się na sondaż diagnostyczny. Autorka postawiła dwa pytania badawcze o diagnozę postaw i różnice pomiędzy nimi z uwzględnieniem zmiennej jaką jest typ szkoły. Sądzę, że ważnym elementem różnicującym mógłby być etap kształcenia ponieważ inaczej do zawodu nauczyciela przygotowujący specjaliści klas I-III a inaczej nauczyciele przedmiotu. Również specyfika podmiotu jakim jest uczeń z autyzmem w okresie późnego dzieciństwa a adolescencji może różnicować wyniki badań dotyczące postrzegania ich w sytuacji szkolnej. Ciekawe są, pomimo wcześniejszych uwag, prowadzone analizy, w których Habilitantka w analizie czynnikowej wyróżniła, poprzez pogrupowanie cztery postawy: aktywną, emocjonalną, stereotypową oraz negatywną.

W ocenianej powyżej monografii zabrakło mi odniesienia do pogłębionej analizy teoretycznej z zakresu kształcenia uczniów ze spektrum autyzmu i szkolnego funkcjonowania dziecka. Habilitantka skupiła się na metodach pracy i terapii a pominęła uwarunkowania procesu dydaktyczno-wychowawczego w kontekście kształcenia specjalnego i włączającego. Zabrakło tu odniesienia do współczesnej literatury tematu i co za tym idzie nie dostrzegania badań

choćby takich pedagogów specjalnych jak np. Krausego, Gajdzyca, Szumskiego, Chrzanowskiej, Sekułowicz, Podgórskiej-Jachnik, którzy w omawianej przez nią problematyce są specjalistami. I oczywiście dostrzegam to, że Habilitantka teorię osadziła głównie w problematyce autyzmu ale łącząc zaburzenie z rolą ucznia, tak jak wspomniałam wcześniej, powinna była głębiej wskazać na ten obszar.

Pomimo sformułowanych powyżej uwag, publikację uznać należy, za wartościową, głównie z uwagi na rangę podejmowanego problemu. Należy podkreślić, że autorka potrafiła skierować swoje zainteresowania badawcze w stronę tych zagadnień, które w ostatnich latach są szczególnie istotne dla pedagogiki (w tym specjalnej) w jej humanistycznym wymiarze. Ten kierunek wyboru kolejnych istotnych obszarów widoczny jest w całym dorobku naukowo-badawczym Habilitantki.

### **Publikacje pod redakcją w dorobku Habilitantki**

Dr Anna Prokopiak wskazała w swoim autoreferacie i w dołączonym dorobku na siedem redakcji naukowych, w których jest redaktorką lub współredaktorką. Pięć z nich to monografie zbiorowe, natomiast dwie to numery czasopisma wydawanego przez UMCS.

1. **A. Prokopiak**, Z. Palak, (red.), *Autyzm i rodzina*. Wydawnictwo UMCS Lublin 2017,
2. **A. Prokopiak** (red.), *Mój brat i nasz świat. Rzecz o autyzmie*, red., Wydawnictwo PETIT Lublin 2016,
3. Z. Palak, **A. Prokopiak**, (red.), „Annales UMCS SECTIO J PAEDAGOGIA-PSYCHOLOGIA”, VOL. XXVII, 1, 2014 Wydawnictwo UMCS Lublin,
4. Z. Palak, **A. Prokopiak**, (red.) „Annales UMCS SECTIO J PAEDAGOGIA-PSYCHOLOGIA”, VOL. XXVII, 2, 2014,
5. **A. Prokopiak**, (red.) *Niedyrektywność i relacja. Terapia osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu*, Fraszka Edukacyjna i Fundacja Alpha, Warszawa-Lublin 2014,
6. **A. Prokopiak**, (red.) *Terapia więzi i dialogu. Koncepcja Hanny Olechnowicz*, Wydawnictwo PETIT na zlecenie Fundacji Alpha Lublin 2013,
7. **A. Prokopiak**, (red.) *Rozwijamy skrzydła*, Fundacja Alpha Lublin 2011.

W prawie każdej z redagowanych monografii Habilitantka umieszcza również własne teksty naukowo-badawcze. Dwa numery czasopisma nie są co prawda monografią pod redakcją ale zamysł tematycznych numerów czasopisma w moim odczuciu wpisuje się w zbliżony zakres pracy jak przy monografii wieloautorskiej pod redakcją. Dlatego doceniam wszystkie prace redakcyjne uznając, że redakcja publikacji wieloautorskich jest ważnym

elementem pracy naukowo-badawczej. Podjęcie się pracy organizacyjnej związanej z zaproszeniem do niej wielu specjalistów zajmujących się określoną problematyką jest cenną inicjatywą, której celem jest przedstawienie ich poglądów, refleksji, wyników badań w danej dziedzinie. Powyższe docenienie działań redaktorskich świadczy przede wszystkim o dostrzeżeniu chęci i gotowości współpracy środowisk i ośrodków naukowych z Habilitantką. W tym sensie można stwierdzić, że dr Anna Prokopiuk jest naukowcem, z którym środowisko chce współpracować, którego inicjatywy są przez nie podejmowane, a propozycje współpracy uznawane są za ważne, wartościowe i godne zaangażowania. Podkreślić należy również, że redaktor jest autorem koncepcji problemowej publikacji, odpowiada za jej spójność i wartość poznawczą. Rola redaktora wymaga również bardzo dobrej orientacji w zakresie zainteresowań środowiska i jego aktualnej działalności badawczo-naukowej.

### **Teksty w monografiach wieloautorskich i czasopismach**

Habilitantka przedstawiła do oceny większość swoich tekstów. Można je podzielić na dwie grupy. Pierwszą stanowią opracowania o charakterze teoretycznym, przeglądowym drugą są teksty empiryczne. Habilitantka potwierdza w nich, że jest zwolenniczką badań ilościowych chociaż znajduje tu także odniesienie do badań jakościowych (które są dużo słabsze). W tekstach prezentujących wyniki badań zdarzają się lakoniczne opisy postępowania metodologicznego, chociaż w pracach publikowanych w ostatnich latach widać większą staranność w tych opisach. Być może niewielka objętość tekstów spowodowała, że brakuje w nich kompletnego opisu zastosowanej procedury badawczej, a zwłaszcza podstaw teoretycznych wybranej strategii badawczej. Problematyka podejmowana przez Habilitantkę w pracach empirycznych jest zbieżna z obszarem zainteresowań prezentowanym w publikacjach teoretycznych Jej autorstwa.

Tekst *Umysł, ciało, emocje i seksualność osoby z autyzmem*, [w:] „Społeczeństwo i Rodzina” Nr 38 (1/2014) napisany we współautorstwie jest analizą teoretyczną funkcjonowania osoby z autyzmem w kontekście jej ciała i seksualności. Autorki odnoszą się tu do wypowiedzi osób z niepełnosprawnością ale korzystają z literatury a nie własnych badań. W części końcowej pojawia się natomiast studium przypadku ale bez żadnego wprowadzenia metodologicznego. Jest to opis dorosłej kobiety z autyzmem, który ma odzwierciedlać pozytywne doświadczenia ale nie do końca wyczuwam intencje w odniesieniu do analiz teoretycznych. Także w tekście *Towarzyszenie osobie z autyzmem w jej rozwoju emocjonalnym*, w „Roczniki Teologiczne”, TOM LXXIII, 2016 dostrzegam odniesienie do

badania prowadzonych przez Autorkę ale tu także brakuje opisu wprowadzającego w paradygmat badawczy i metodologię badań własnych. W tym artykule Habilitantka zastosowała znów paradygmat jakościowy odnosząc się do studium przypadku, które jest już bardziej rozbudowany. Opisuje diagnozę chłopca z autyzmem i efekty (bardzo skrótowo) zastosowania metody terapeutycznej 3i czyli intensywnej, interaktywnej zabawy z dzieckiem, która jest od kilku lat implementowana w Polsce. Autorka wskazuje, że terapię z chłopcem prowadzi grupa wolontariuszy ale nie jest wyjaśnione czy pod kierunkiem Autorki i skąd zaczerpnięte są dwa opisy dziecka. Znów nie mam zastrzeżeń do analizy teoretycznej, która prowadzona jest w odniesieniu do adekwatnej literatury tematu ale warsztat badawczy pozostawia duży niedosyt. Dobrze, że kolejnym tekstem, który mogłam przeczytać jest artykuł *Poczucie osamotnienia u rodziców dzieci z zaburzeniem ze spektrum autyzmu oraz dzieci z niepełnosprawnością intelektualną*, w „Psychoterapia” 3(182)2017, (współautorstwo T. Gosztyła), w który wkład pracy Habilitantka określiła na 50% (opracowanie hipotez badawczych, wykonanie badań i analiza wyników oraz przygotowanie manuskryptu artykułu). Jest to praca empiryczna zrealizowana w paradygmacie pozytywistycznym, w której opisane zostało postępowanie badawcze. Autorzy poszukiwali odpowiedzi na główne pytanie badawcze jakim uczynili zdanie: Jakie są najważniejsze uwarunkowania poczucia osamotnienia u rodziców dzieci z autyzmem i rodziców dzieci z niepełnosprawnością intelektualną? Prawdłowo dobrane narzędzia badawcze oraz duża próba (197 rodziców) pozwoliły na pokazanie ciekawych wyników z zastosowaniem odpowiednich technik statystycznych. Dobrze oceniam prowadzoną dyskusję wyników i umiejętność prowadzenia badań ilościowych. Oceniając tekst w przestrzeni czasowej dostrzegam widoczny rozwój umiejętności naukowo-badawczych Habilitantki.

Również kolejne teksty napisane we współpracy z Tomaszem Gosztyłą (w tym dwa z trzecim autorem, J. Pasternakiem): *Radzenie sobie ze stresem a rozwój potraumatyczny rodziców dzieci ze spektrum autyzmu*, „Edukacja – Technika – Informatyka” nr specj. 1/2019, *Wdzięczność jako kluczowy czynnik rozwoju potraumatycznego u matek dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu*, w (red. E. Sobocha, D. Wolska), *Zaburzenia ze spektrum autyzmu oraz niepełnosprawność intelektualna. Aktualne wyzwania i propozycje wsparcia*, Wydawnictwo Naukowe UP Kraków 2020, oraz *Mediating role of Lack of support for the relationship between extraversion and sense of loneliness in Barents of children with autism spectrum disorder and Barents of children with intellectual disability*, “Journal of Psychopathology” 2(25)2019 potwierdzają dobre osadzenie w badaniach ilościowych. Teksty zawierają

wystarczający opis postępowania metodologicznego, prawidłową prezentację danych i wnioski.

Powyższa część dorobku, która została przedłożona do oceny daje podstawę do stwierdzenia, że zainteresowania naukowe dr Anny Prokopiak są sprężone i usytuowane w obszarze pedagogiki specjalnej skupionej w szczególności wokół zagadnień osób z niepełnosprawnością intelektualną i autyzmem. I z tych zainteresowań skoncentrowanych na obu obszarach powstał najprawdopodobniej zamysł rozprawy habilitacyjnej.

### **3. Ocena rozprawy habilitacyjnej dr Anny Prokopiak**

**Autonomia osób ze spektrum autyzmu. Predyktory psychospołeczne, Wyd. UMCS  
Lublin, 2020**

Przedstawiona do oceny dysertacja mieści się w problematyce badawczej pedagogiki specjalnej. Dysertacja habilitacyjna ma typowy układ. Składa się z wprowadzenia, siedmiu rozdziałów oraz zakończenia. Struktura pracy jest czytelna, logicznie uporządkowana, spójna. Widoczne jest to, że Habilitantka zmierza się z problematyką dobrze jej znaną. W trzech pierwszych rozdziałach Habilitantka zbudowała teoretyczny kontekst dla podejmowanych empirycznych eksploracji. Dokonała w nim charakterystyki kluczowych dla podjętego problemu badawczego pojęć i kategorii, pokazując sposoby ich rozumienia. Ponadto skonfrontowała je z pojęciami ugruntowanymi w teorii pedagogicznej, socjologicznej i psychologicznej. Podejmowany w niej problem dorosłych osób ze spektrum autyzmu w kontekście autonomii sięgającej do czasów dzieciństwa i wychowania w dzieciństwie jest niezmiernie aktualny współcześnie. W przypadku autyzmu, podobnie jak i każdej innej niepełnosprawności wychowanie powinno być zwrócone w stronę działań wspomagających rozwój autonomii, oraz działania rehabilitacyjne, edukacyjne ukierunkowane funkcjonalnie na niepełnosprawność i zarazem na kształtowanie się całej osobowości i tożsamości osoby. Temat ten jest, jak wskazuje autorka, kontynuacją jej wcześniejszych dociekań na temat dziecka/osoby z niepełnosprawnością, w tym z autyzmem. Jednak aktualnie podjęte eksploracje zostały ukierunkowane na rozpoznanie predyktorów autonomii, które obejmują wsparcie środowiskowe, czynniki osobowe i inne. Jako najważniejsze ramy teoretyczne do podejmowanych rozważań Habilitantka wskazała pojęcie autonomii w ujęciu pedagogicznym. Analizując teoretyczne aspekty rozumienia autonomii w wielu dyscyplinach naukowcy, w odniesieniu do adekwatnej literatury tematu, skonkludowała swoje rozumienie autonomii „wewnętrzny atrybut człowieka, którego cechami są: sprawstwo,



zainteresowanie oraz brak poczucia presji i kontroli. Rozwijany przez całe życie, również w procesie edukacji, pozwala dokonywać wyborów, uwzględniając potrzeby innych i własne, regulować swoje zachowanie oraz budować relacje oparte na wzajemności. Indywidualne różnice w poziomie autonomii mogą być od wysoce autonomicznych, podlegającego regulacji przez osobę, do niskich, podlegających głównie zewnętrznym wpływom. Samostanowienie jest pojęciem szerszym niż autonomia. Autonomia jest częścią samostanowienia w granicach norm, ograniczona zależnością. Przystosowanie, zamiennie używane z pojęciem adaptacja, to kazualny kwalifikator autonomii, bezpośrednia przyczyna jej rozwoju. Podmiotowość jest zewnętrznym atrybutem człowieka, realizowanym w symetrycznej relacji, umożliwiającej kierowanie swoją indywidualną aktywnością w ramach działalności zbiorowej” (s.74-75). W monografii Habilitantka uporządkowała wszystkie podejmowane pojęcia, a stworzona sieć powiązań między nimi, wyprowadzona z konkretnych koncepcji naukowych stworzyła ramę teoretyczną dla podejmowanych badań empirycznych. Swoje rozważania rozpoczęła od zdefiniowania pojęcia autyzmu, określenia kryteriów ale co interesujące dokonała twórczego zadania zaprezentowania obrazu osoby ze spektrum autyzmu z perspektywy różnych modeli niepełnosprawności wynikających z koncepcji teoretycznej Priestleya (opis modelu, s. 17-18). Powstały zatem cztery obrazy związane z modelem indywidualistyczno-materialistycznym, indywidualistyczno-idealistycznym, społecznokreacyjnym oraz konstruktywistycznym. Autorka nie pominęła tu również modelu bio-psycho-społecznego, który był dla Niej punktem wyjścia do planowanych badań. Jak wcześniej wspomniałam Habilitantce udało się utrzymać pedagogiczny charakter pracy, co wcale nie było łatwe, ze względu na obecność pojęcia autonomii w obszarze zainteresowań wielu nauk (filozoficznych, socjologicznych, antropologicznych, psychologicznych i in). Rozdział drugi dotyczący autonomii kończy przegląd badań empirycznych nad autonomią osób z autyzmem, głównie w obszarze pedagogiki i psychologii. Z tej analizy Autorka wyprowadziła uzasadnienie dla wyboru czynników, które uznaje za najistotniejsze dla rozwoju autonomii zgodnie z przyjętym modelem bio-psycho-społecznym. Wyróżniła zatem wśród predyktorów zarówno kompetencje i cechy osobowe (radzenie sobie ze stresem, samoocena), czynniki behawioralne (zachowania adaptacyjne), jak i czynniki środowiskowe (wsparcie społeczne). To bardzo refleksyjny i wielowymiarowy wybór. I właśnie owa wielowymiarowość rozumiana jako sieć wielorakich powiązań wewnątrz i zewnątrz jednostki stała się podstawą planowanych badań.

Analiza rozdziałów teoretycznych wskazuje na rozległą wiedzę i znajomość literatury przedmiotu, dowodzi również o orientacji Habilitantki w poruszanej tematyce i szerokiej znajomości literatury polskiej i nie tylko.

Dalszą część pracy stanowi prezentacja założeń metodologicznych badań własnych. Dr Anna Prokopiak szczegółowo omawia założenia badawcze oraz organizację badań deklarując, że sytuuje je w paradygmacie pozytywistycznym i w paradygmatach interpretatywnych. Co Jej zdaniem (z odwołaniem się do Z. Gajdzicy) nie wyklucza ich wzajemnego przenikania się i otwierania nowych pól badawczych (s.97). Z drugiej jednak strony wskazując w podrozdziale dotyczącym metod na zastosowane techniki bardzo szczegółowo opisuje wykorzystane w metodzie ilościowej narzędzia natomiast w jednym akapicie odnosi się do badań interpretatywnych pisząc: „dla potrzeb badań własnych opracowano Kwestionariusz wywiadu dotyczący: wieku, płci, stanu cywilnego, zamieszkania, wykształcenia, dochodów, edukacji, przebytej terapii oraz obecnych chorób” (s. 111). Szkoda, że tak się stało bo w rozdziale siódmym Habilitantka odnosi się do wypowiedzi badanych osób jednak nie znajduję wyjaśnienia czy i w jakim stopniu były to osoby uczestniczące w badaniu sondażowym. Zupełnie nie rozumiem tej niekonsekwencji, tym bardziej, że w analizie danych stosowane są sposoby przypisane do badań ilościowych a w kontekście przytaczanych wypowiedzi badanych respondentów mamy do czynienia z analizą jakościową danych z wywiadów. Wybór strategii mieszanej był pomimo powyższych uwag prawidłowy z punktu widzenia analizowanej problematyki. W sposób prawidłowy i wyczerpujący scharakteryzowała wybraną strategię badawczą (w pierwszym wyborze obiektywistycznym) zaledwie dostatecznie (w drugim interpretatywnym) wskazując na jej adekwatność w poszukiwaniu odpowiedzi na trzy podstawowe pytania:

1. Jaki jest poziom autonomii osób ze spektrum autyzmu?
2. Jaki jest poziom psychospołecznego funkcjonowania w wymiarze radzenia sobie ze stresem, poziom wsparcia społecznego i samooceny oraz zachowań adaptacyjnych osób ze spektrum autyzmu?
3. Jakie są zależności pomiędzy poziomem autonomii a poziomem psychospołecznego funkcjonowania w wymiarze radzenia sobie ze stresem, poziomem wsparcia społecznego i samooceny oraz zachowań adaptacyjnych osób ze spektrum autyzmu? (s. 99).

Prawidłowo uszczegółowiła każde z nich. Do pytań zależnościowych sformułowała dwie hipotezy. Z mojego punktu widzenia Habilitantka powinna była zaproponować większą

liczbę hipotez, w których zestawiałaby pojedyncze zmienne a nie łącznie w kontekście zmiennych wynikających z narzędzia badawczego. Co prawda Autorka rozlicza się w części empirycznej z zależności pomiędzy poszczególnymi wskaźnikami to jednak dla przejrzystości procesu badawczego i prowadzonych analiz hipotezy powinny być uszczegółowione.

Szczegółowo opisane zastosowane narzędzia badawcze: Indeks Autonomicznego Funkcjonowania (IAF), The Autism-Spectrum Quotient – Kwestionariusz Zachowania i Osobowości dla dorosłych (AQ), Inwentarz do Pomiaru Radzenia Sobie ze Stresem – Mini-COPE, Berlin Social Support Scales (BSSS) – Polish Version, SES – Skala Samooceny Rosenberga, ABAS-3 System Oceny Zachowań Adaptacyjnych oraz autorski Kwestionariusz wywiadu. Również w sposób satysfakcjonujący wskazała na dobór próby, która stanowiło 69 dorosłych osób ze spektrum autyzmu.

Kolejne trzy rozdziały to analiza zebranego materiału. Autorka podzieliła go na trzy główne obszary zgodne z prowadzonymi analizami teoretycznymi. Pomimo uwag dotyczących części metodologicznej prowadzone analizy jakościowe i ilościowe, w których Autorka poszukuje zależności pomiędzy zmiennymi oceniam jako interesujące i poprawnie zrealizowane. Udało się tu Habilitantce zapanować nad prezentacją bogatego materiału badawczego i konsekwentnie w rozdziale siódmym pozostawać w połączeniu analiz ilościowych z jakościowymi. Zabrakło jednak zapowiadanego odniesienia wyników badań dla praktyki pedagogicznej chociaż pojawiają się wątki dotyczące wychowania czy wspierania rozwoju ku autonomii w kontekście etapu rozwojowego człowieka z uwzględnieniem jego roli wychowanka.

Pomimo wskazanych powyżej uwag należy podkreślić, że zebrane w monografii informacje zostały umiejętnie pogrupowane, a prowadzone analizy w części empirycznej świadczą o zaangażowaniu badawczym i poprawnym opanowaniu warsztatu metodologicznego. Prezentowane w rozprawie treści mają zarówno wartość poznawczą jak i praktyczną. Pracę habilitacyjną oceniam pozytywnie, uznaję ją za ważną w obszarze pedagogiki specjalnej i dostrzegam w niej rozwój naukowy dr Anny Prokopiak.

Reasumując ocenę przedłożonego dorobku w postaci monografii i tekstów naukowych stwierdzam, że oceniam je pozytywnie chociaż dostrzegam w nim słabsze elementy. Część tekstów ma charakter bardziej praktyczny, metodyczny lub zawarte w nich treści mają niższą wartość naukową. Jednak te drobne uwagi nie umniejszają znaczenia dorobku i uznania dla dojrzałości badawczej dr Prokopiuk a Jej monografia Habilitacyjna utwierdziła mnie w

przekonaniu dotyczącym samodzielności badawczej w paradygmacie obiektywistycznym, co do której miałam pewne wątpliwości analizując teksty pisane we współautorstwie.

#### **4. Aktywność naukowa albo artystyczna realizowana w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej**

Habilitantka podjęła efektywną współpracę z pracownikami Instytutu Pedagogicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego – dr Tomaszem Gosztyłą oraz dr Jackiem Pasternakiem, której owocem są cztery ocenione pozytywnie przeze mnie teksty. Wszystkie one dotyczą problematyki rodziców osób ze spektrum autyzmu, ich wzrostu potraumatycznego, poczucia osamotnienia oraz roli wsparcia.

W ramach współpracy naukowej z pracownikami KUL – dr hab. Ewą Domagałą-Zyśk, dr hab. Bogusławem Markiem oraz ks. dr hab. Andrzejem Kicińskim, prof. KUL złożyła projekt badawczy współfinansowany ze środków PFRON dotyczący obecności niepełnosprawności w podręcznikach szkolnych (2019r.). Była także współorganizatorem dwóch międzynarodowych konferencji zrealizowanych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim – I Międzynarodowej Konferencji Naukowa pt. Autyzm i religia. (01.IV 2014) oraz II Międzynarodowej Konferencji Naukowa pt. Autyzm i religia (6 XI 2014).

Habilitantka aktywnie uczestniczyła we współpracy międzyuczelnianej w ramach programu Erasmus+ w uczelniach i ośrodkach specjalistycznych poza granicami naszego kraju. • 2020 Litwa – Wilno: programowa wizyta w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Nemenczynie; prowadzenie warsztatu dla nauczycieli-terapeutów Wybrane narzędzia diagnostyczne pomocne w wykrywaniu nieprawidłowości w rozwoju dziecka ze spektrum autyzmu.

- 2019 Litwa – Wilno: Kazimierus Simonavicius University; cel wizyty – wypracowanie programu współpracy; spotkanie z przedstawicielami osób niepełnosprawnych LitPoliwa; spotkanie z instytucjami użytku publicznego Mesesame; udział w spotkaniu z przedstawicielami Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej Rejonu Wileńskiego;

- 2019 Hiszpania – Vigo: wizyta połączona z cyklem seminaryjnym w Centro de Terapia Okupacional Pediatría Os bambans; spotkanie z Rektorem i Dziekanem Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu VIGO – spotkania dotyczyły wymiany informacji o interesujące strony problemy naukowe i terapeutyczne, w trakcie wizyty przeprowadzono warsztaty specjalistyczne dla dzieci ze spektrum autyzmu i ich rodziców (Os bambans) oraz określono zakres współpracy edukacyjnej dla pedagogiki specjalnej (Uniwersytet Vigo, Wydział Pedagogiczny w Orenso);

- 2018 Włochy – Urbino: wizyta w ramach International Week Erasmus +, podczas której wygłosiła wykład La diagnosi precoce dell'autismo e il trattamento de bambini autistici sotto i tre anni in Polonia;
- 2014 Albania – Tirana: wizyta w ramach współpracy z Università Cattolica w Tiranie, podczas której wygłosiła dla studentów kierunku Fizjoterapia wykład Le diagnosi precoce dell'autismo ed il trattamento dei bambini sotto il terzo anno di vita.

### **5. Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego oraz popularyzującego naukę lub sztuki**

W latach 2015-2020 prowadziła seminaria dyplomowe na kierunku Pedagogika specjalna w Instytucie Pedagogiki UMCS. W tym okresie stopień zawodowy magistra otrzymało 65 studentów biorących udział w Jej seminariach, stopień licencjata – 16 osób. Była promotorem pomocniczym w dwóch przewodach doktorskich:

- Agnieszki Gabryś – Akceptacja niepełnosprawności a zasoby radzenia sobie u kobiet z uszkodzeniem narządu ruchu (promotor: dr hab. Stanisława Byra, prof. UMCS; obrona w 2019 roku)
- Pawła Krasuskiego – Funkcjonowanie systemu rodzinnego z dzieckiem niepełnosprawnym ruchowo a style radzenia sobie ze stresem (promotor: dr hab. Zofia Palak, prof. UMCS, obrona w 2019 roku)

Habilitantka jest członkiem Zespołu Programowego Instytutu Pedagogiki UMCS (od 2012 do chwili obecnej), od 2019 r. Koordynatorem kierunku Pedagogika specjalna. Jest też opiekunem Koła Naukowego Pedagogów Specjalnych im. Zofii Sękowskiej.

Jest także współfundatorem i prezesem zarządu Fundacji Alpha, organizacji pożytku publicznego, powołanej w 2007 r. i pracującej do chwili obecnej na rzecz środowiska osób z autyzmem na terenie województwa lubelskiego i poza nim. Fundacja zajmuje się diagnozą, terapią i wsparciem środowiska osób ze spektrum autyzmu. Towarzyszy tysiącom rodzin osób ze spektrum autyzmu.

Jej doświadczenia łączenia praktyki z badaniami naukowymi oceniam wysoko i dostrzegam w tym wypełnianie ważnego zadania jakim jest budowanie pomostu pomiędzy różnymi środowiskami.

### **Konkluzje końcowe**

Formułując wniosek końcowy dotyczący omawianych tu publikacji stanowiących artykuły, rozdziały w pracach zbiorowych i monografie pod redakcją Habilitantki należy podkreślić, że spełniają one kryteria prac naukowych. Podsumowując należy podkreślić, że walorem recenzowanego dorobku jest poznawcza, społeczna oraz praktyczna ważność podejmowanej przez Habilitantkę problematyki.

Reasumując dr Anna Prokopiak w swojej działalności naukowo-badawczej podejmuje ważną i aktualną problematykę, poszerza wiedzę z zakresu pedagogiki specjalnej. Jest niewątpliwie samodzielnym badaczem, pedagogiem.

Biorąc pod uwagę przepisy Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce stwierdzam, że kryteria oceny osiągnięć osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora habilitowanego zostały spełnione. Na podstawie przedłożonej dokumentacji potwierdzam, że Pani Doktor Anna Prokopiak zgromadziła znaczący dorobek naukowy. Podkreślając Jej wkład w upowszechnianie problematyki funkcjonowania osób ze spektrum autyzmu należy w mojej opinii uznać, że całość dorobku ma istotny udział w rozwoju nauk społecznych w dziedzinie pedagogiki w zakresie pedagogiki specjalnej.

**Stwierdzam zatem, że zarówno przedstawiony do oceny dorobek naukowo-dydaktyczny oraz główne osiągnięcie naukowe oceniam pozytywnie. Odpowiada on warunkom określonym w Ustawie a także wskazuje na dojrzałość intelektualną doktor Anny Prokopiak i stanowi uzasadnioną przesłankę do wnioskowania o nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogiki.**

*Beata Jędrzej*